

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ МИКОЛАЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО»**

**ЦИКЛОВА КОМІСІЯ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНОГО
ТА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор

«31» серпня 2022 р.

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ
«ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА»**

освітньо-професійний ступінь	<u>фаховий молодший бакалавр</u>
галузь знань	<u>08 Право</u>
спеціальність	<u>081 Право</u>

Програму розроблено та внесено: ВСП «Фаховий коледж Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського»

Розробник: Рукінова Світлана Сергіївна, викладач вищої категорії циклової комісії економіко-гуманітарного та загальноосвітнього напрямку підготовки ВСП «Фаховий коледж МНУ імені В.О.Сухомлинського»

(підпис)

С.С.Рукінова

(прізвище та ініціали)

Програма затверджена на засіданні циклової комісії економіко-гуманітарного та загальноосвітнього напрямку підготовки

Протокол №8 від «30» серпня 2022 року.

Голова циклової комісії

(підпис)

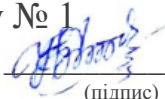
Мікрюкова К.О.

(прізвище та ініціали)

Програму погоджено навчально-методичною комісією коледжу

Протокол від «31» серпня 2022 року № 1

Голова навчально-методичної ради

(підпис)

Сахарова О.М.

(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Теорія держави та права» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахових молодших бакалаврів, галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є закономірності та випадковості виникнення, буття, функціонування та розвитку права і держави, державно-правових інститутів.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни «Теорія держави та права»: відповідно до вимог Закону України «Про фахову передвищу освіту» надати студентам базову сукупність інформації та вмінь, що формують в них необхідні вихідні знання про державу та право.

1.2. Завдання курсу:

- сформуувати систему узагальнених знань про державу і право;
- засвоїти систему науково-правових понять і категорій, їх сутність, структуру та призначення у системі державотворення;
- виховати повагу до права та закону;
- сформуувати у майбутніх юристів вміння мислити правовими категоріями.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна «Теорія держави і права» є необхідною передумовою подальшого засвоєння галузевих та спеціальних прикладних юридичних дисциплін, серед яких: «Кримінальне право», «Цивільне право», «Господарське право», «Екологічне право» та ін.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими **компетентностями**:

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у юридичній діяльності, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов, нести відповідальність за результати своєї діяльності.
Загальні компетентності(ЗК)	ЗК 2. Здатність розглядати суспільні явища в розвитку і конкретних історичних умовах. ЗК 3. Вміння працювати з інформацією, у тому числі в глобальних комп'ютерних мережах. ЗК 6. Креативність, здатність до системного, логічного, абстрактного мислення, аналізу і синтезу. ЗК 10. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
Спеціальні (фахові) компетентності (ФК)	ФК 2. Здатність орієнтуватися в системі права, визначати та аналізувати структуру та види юридичних норм. ФК 14. Здатність визначати соціальну сутність, функції, форму держави, структуру її апарату.

	ФК 15. Уміння визначати юридичну силу та межі чинності нормативно-правових актів.
Програмні результати навчання (РН):	
	Результати навчання за циклами дисциплін: ПРН 1. Формування розуміння сутності історичних перетворень, що відбуваються в сучасній Україні, а також почуття патріотизму, правосвідомості. ПРН 11. Набуття необхідних знань про державу і право як явища суспільного життя, основних закономірностей їх виникнення і розвитку, їх сутність, призначення і функціонування в суспільстві.

Мова навчання– українська.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин / 5 кредитів ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Поняття, предмет та система юридичної науки.

Тема 2. Поняття, предмет, методологія та функції теорії держави і права, її практична значущість.

Тема 3. Додержавні форми організації суспільства. Виникнення і розвиток держави.

Тема 4. Сутність, основні ознаки і призначення держави.

Тема 5. Загальна характеристика теорій походження держави. Типологія держав і теорія сучасної держави.

Тема 6. Форма держави: державне правління, державний устрій, державний режим.

Тема 7. Співвідношення суспільства, держави і права. Держава у політичній системі суспільства.

Тема 8. Держава та особа: гарантії прав і свобод людини та громадянина.

Тема 9. Загальне вчення про демократію та основні теорії демократії.

Тема 10. Механізм та апарат держави.

Тема 11. Державні органи влади в Україні.

Тема 12. Правова сутність та характерні ознаки правової держави.

Тема 13. Поняття, походження права, сучасне право розуміння.

Тема 14. Правове регулювання: його поняття та особливості.

Тема 15. Соціальна цінність, принципи та функції права.

Тема 16. Норми права в системі нормативного регулювання.

Тема 17. Правоутворення та форми (джерела) права.

Тема 18. Нормативно-правовий акт, його види та загальні відмінності від інших актів.

Тема 19. Система права та систематизація нормативно-правових актів. Правові відносини.

Тема 20. Реалізація норм права та правозастосування. Тлумачення норм права.

Тема 21. Законність і правопорядок. Правова та правомірна поведінка. Правопорушення.

Тема 22. Юридична відповідальність.

Тема 23. Правосвідомість і правова культура. Правове виховання та правовий всеобуч.

Тема 24. Правове регулювання і його механізм. Юридична техніка.

Тема 25. Юридична практика.

Тема 26. Юридичний процес.

Тема 27. Поняття типу і типології правових систем світу. Наука загального порівняльного правознавства.

Тема 28. Романо-германський тип правових систем світу.

Тема 29. Англо-американський тип правових систем світу.

Тема 30. Релігійно-традиційний тип правових систем світу (мусульманське, індуське, китайське, японське право).

Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Поняття, предмет та система юридичної науки

Поняття та ознаки юридичної науки. Основні риси юридичної науки, що характеризують її як окрему, самостійну суспільну науку. Об'єкт юридичної науки та її види. Функції юридичної науки. Предмет та метод юридичної науки. Поняття і походження юриспруденції - науки про державу і право. Юриспруденція як система юридичних наук. Сучасний стан та перспективи розвитку юридичної науки в Україні.

Тема 2. Поняття, предмет, методологія та функції теорії держави і права, її практична значущість

Предмет теорії держави та права і її роль в оволодінні юридичними знаннями. Методологічне значення теорії держави та права. Загальнонаукові, спеціальнонаукові і приватнонаукові методи дослідження державно-правових явищ. Виникнення і розвиток загальнотеоретичної науки про державу та право (енциклопедія права, філософія права, загальна теорія держави та права). Загальнотеоретична юридична наука в Україні. Значення вивчення теорії держави та права для підготовки співробітників органів внутрішніх справ. Система учбового курсу теорії держави та права.

Тема 3. Додержавні форми організації суспільства. Виникнення і розвиток держави

Початки суспільних об'єднань. Родина-рід-плем'я — як первісні форми суспільних груп. Об'єднуючі сили первісних груп. Суспільна диференціація первісного суспільства. Ставлення до території у первісному суспільстві. Влада в додержавних формах організації суспільства.

Причини виникнення держави. Процес формування і розвитку народів. Роль права у виникненні та зміцненні державної організації суспільства. Історичний розвиток держави. Відмінність держави від додержавної організації суспільства.

Тема 4. Сутність, основні ознаки і призначення держави

Поняття і ознаки держави. Сутність держави. Соціальне призначення держави. Функції держави. Зовнішні функції держави. Внутрішні функції держави. Форми здійснення функцій держави її органами.

Тема 5. Загальна характеристика теорій походження держави. Типологія держав і теорія сучасної держави

Загальні закономірності виникнення держави і права. Порівняльна характеристика первісного ладу і держави. Особливості виникнення держави у різних народів: греків, римлян, древніх германців, словен тощо. Сутність основних теорій походження держави. Поняття та основні ознаки держави, її функції. Суверенітет держави та його види. Співвідношення державного, національного і народного суверенітету. Державні символи України. Співвідношення завдань і функції держави. Поняття та основні ознаки державної влади, які відрізняють її від влади інших організацій. Співвідношення політичної і державної влади. Поняття типології: сутність та значимість. Тип держави: поняття, види, їх характеристика. Основні причини зміни типів держави.

Тема 6. Форма держави: державне правління, державний устрій, державний режим

Поняття, форми держави та її складові елементи. Фактори, що обумовлюють різноманітність форм держави. Форма державного правління: поняття, ознаки, види. Монархія: абсолютна, обмежена, конституційна, дуалістична. Фактори, які обумовлюють різноманітність форм правління. Форми правління в Україні. Форма державного устрою: проста, складна, їх характеристика. Порівняльний аналіз методів створення федерації та конфедерації, принципів побудови та взаємовідносин суб'єктів федерації. Поняття державно-правового (політичного) режиму та його види. Характеристика демократичного та антидемократичного режимів, їх характерні риси. Особливості авторитарного, тоталітарного (фашистського, расистського, військово- диктаторського режиму).

Тема 7. Співвідношення суспільства, держави і права. Держава у політичній системі суспільства

Поняття влади. Співвідношення політичної та державної влади, державної влади і держави. Громадянське суспільство і держава. Політична система суспільства і держава. Елементи політичної системи суспільства. Правові форми взаємодії держави і громадянських об'єднань. Правові форми держави і політичних корпорацій. Відносна самостійність держави. Суверенітет держави і його співвідношення із суверенітетом народу і суверенітетом нації.

Тема 8. Держава та особа: гарантії прав і свобод людини та громадянина

Людина, особа, громадянин: співвідношення понять. Правовий статус: поняття та структура. Правовий статус особи та правовий статус громадянина. Права людини: поняття та структура. Об'єктивне та суб'єктивне право. Поняття юридичного обов'язку. Класифікація прав. Міжнародні стандарти прав людини. Гарантії прав і свобод людини та громадянина. Права людини в умовах правової соціальної держави. Поняття, зміст і структура громадянського суспільства

Тема 9. Загальне вчення про демократію та основні теорії демократії

Поняття і ознаки демократії. Функції і принципи демократії. Форми та інститути демократії. Демократія і самоврядування. Демократія як загальнолюдська цінність. Демократія і права соціальних меншостей (меншин). Пролетарська (соціалістична)

теорія демократії. Теорія „плюралістичної демократії”. Теорія елітарної демократії. Теорія партисипаторної демократії. Теорія корпоративної демократії. Теорія «комп'ютерної демократії».

Тема 10. Механізм та апарат держави

Механізм держави. Апарат держави. Орган держави. Інститут держави. Апарат держави - частина механізму держави. Принципи організації та діяльності державного апарату. Види органів держави. Поділ влади як принцип організації роботи державного апарату. Загальна характеристика трьох гілок влади: законодавчої, виконавчої, судової. Система „стримувань і противаг” органів законодавчої, виконавчої і судової влади. Управління в адміністративно-територіальних одиницях. Місцеве самоврядування. Професійна і державна служба. Державний службовець і працівник приватного сектора.

Тема 11. Державні органи влади в Україні

Вищий представницький орган державної влади. Глава держави. Вищий виконавчий орган влади. Представницькі органи влади на місцях. Виконавчі органи влади на місцях. Судові органи влади. Правоохоронні та контрольно-наглядові органи. Міністерство юстиції та Вища рада юстиції.

Тема 12. Правова сутність та характерні ознаки правової держави

Становлення ідеї правової держави: виникнення і розвиток. Поняття та основні ознаки правової держави. Шляхи формування правової держави в Україні. Особливість принципу верховенства права у правовій державі. Конституційне закріплення принципів правової держави. Пріоритетність прав, інтересів, свобод людини і громадянина. Правова культура, правова свідомість - необхідна умова створення правової держави. Тенденції розвитку правової держави в Україні.

Тема 13. Поняття, походження права, сучасне право розуміння

Термін „право” Походження права. Ознаки, що відрізняють норми права від норм поведінки в первісному суспільстві. Основні юридичні джерела формування права у різних народів світу. Сучасні концепції праворозуміння. Теорія природного права. Історична школа права. Концепція позитивізму в праві. Соціологічна школа права. Психологічна теорія права. Теорія інтегративної юриспруденції.

Тема 14. Правове регулювання: його поняття та особливості

Поняття правового регулювання і його відмінність від правового впливу. Сфера, основні напрямки і межі правового регулювання. Види, способи і типи правового регулювання. Механізм правового регулювання. Елементи механізму правового регулювання та їх призначення. Стадії механізму правового регулювання. Правові форми діяльності держави як засіб функціонування механізму правового регулювання. Юридична техніка.

Тема 15. Соціальна цінність, принципи та функції права

Поняття і ознаки права. Сутність права. Принципи права. Функції права. Цінність права. Співвідношення права і закону. Співвідношення національного і міжнародного права. Право, економіка, політика: їх

взаємозв'язок і взаємовплив. Сутнісні особливості та призначення сучасного права.

Тема 16. Норми права в системі нормативного регулювання

Поняття, ознаки і види соціальних норм, їх співвідношення з технічними нормами. Норми моралі і норми права: їх зв'язок і взаємодія. Норми-звичаї і норми права. Корпоративні норми і норми права. Поняття і ознаки норми права. Види норм права. Спеціалізовані (нетипові) норми права. Структура норми права і норми-розпорядження. Класифікація структурних елементів норми права за ступенем визначеності та складом. Способи (форми) викладення норм права у статтях нормативно-правового акта.

Тема 17. Правоутворення та форми (джерела) права

Поняття правотворчості, її відмінність від законотворчості. Принципи і функції правотворчості. Стадії правотворчого процесу. Види і форми правотворчості держави. Види правотворчості громадянського суспільства. Судова правотворчість – особливий вид правотворчості. Юридичні джерела (форми) права.

Тема 18. Нормативно-правовий акт, його види та загальні відмінності від інших актів

Правовий акт. Поняття нормативно-правового акта і його відмінність від інших правових актів. Види нормативно-правових актів. Поняття і ознаки закону. Законодавчий процес. Види законів. Конституція – основний закон громадянського суспільства і держави. Дія нормативно-правового акта в часі. Дія нормативно-правового акта в просторі і за колом осіб. Поняття підзаконного нормативно-правового акта. Відомчий акт. Підзаконний нормативний акт органу місцевого самоврядування. Підзаконний нормативний акт місцевого органу виконавчої влади. Підзаконний нормативний акт державного підприємства, установи, організації. Підзаконний нормативний акт комерційної організації. Міжнародний договір.

Тема 19. Система права та систематизація нормативно-правових актів. Правові відносини

Поняття і структура правової системи. Поняття, основні ознаки і структура системи права. Предмет і метод правового регулювання як підвалини формування системи права. Публічне і приватне право. Галузь права. Інститут і підгалузь права. Система законодавства. Співвідношення системи права і системи законодавства. Поняття галузі та інституту законодавства. Причини розбіжності деяких галузей права і галузей законодавства. Структура системи законодавства. Види галузей законодавства. Поняття і форми систематизації нормативно-правових актів. Облік нормативних актів і його форми.

Поняття правовідносин як особливого виду суспільних відносин. Зміст правовідносин. Структура правовідносин. Класифікація правовідносин. Поняття суб'єкта права. Види суб'єктів права, учасників правовідносин. Правоздатність: поняття, види. Дієздатність фізичних і юридичних осіб.

Правосуб'єктність. Об'єкти правовідносин: поняття, види. Підстави виникнення, зміни і припинення правовідносин (юридичні факти). Види юридичних фактів.

Тема 20. Реалізація норм права та правозастосування.

Тлумачення норм права

Поняття і основні форми реалізації норм права. Поняття і ознаки правозастосування. Основні стадії застосування норм права. Основні вимоги до правильного застосування норм права. Поняття і ознаки акта застосування норм права. Види актів застосування норм права. Прогалини в праві і способи їх усунення. Аналогія закону і аналогія права. Субсидіарне застосування норм права.

Поняття тлумачення норм права. Способи (методи) тлумачення норм права. Види тлумачення норм права за суб'єктами. Види тлумачення норм права за обсягом їх змісту. Акти тлумачення норм права.

Тема 21. Законність і правопорядок. Правова та правомірна поведінка.

Правопорушення

Поняття законності. Принципи законності. Вимоги законності. Гарантії законності. Поняття правопорядку. Функції та принципи правопорядку. Державна дисципліна.

Поняття, ознаки і види правової поведінки. Правомірна поведінка. Причини нестабільності правової поведінки. Склад і види правомірної поведінки. Поняття і ознаки правопорушення. Склад правопорушення. Види правопорушень. Правопорушність. Зловживання правом.

Тема 22. Юридична відповідальність

Юридична відповідальність: поняття, природа, сутність та види. Принципи, функції, цілі та завдання юридичної відповідальності. Принципи і функції юридичної відповідальності. Види юридичної відповідальності залежно від галузевої структури права. Підстави і стадії юридичної відповідальності.

Підстави притягнення особи до юридичної відповідальності. Обставини, що виключають юридичну відповідальність. Необхідна оборона і крайня необхідність. Презумпція невинуватості як гарантія прав людини та громадянина.

Тема 23. Правосвідомість і правова культура. Правове виховання та правовий всеобуч

Поняття і структура правосвідомості. Класифікація форм правосвідомості за суб'єктами і глибиною відображення правової дійсності. Функції правосвідомості. Роль правосвідомості в процесі правотворчості і правореалізації. Правова культура: зв'язок із загальною культурою. Види правової культури. Правова культура суспільства. Правова культура особи. Професійна правова культура. Структура правової культури суспільства.

Поняття, ознаки і функції правового виховання. Система і механізм правового виховання. Правова вихованість. Правове загальне навчання (правовий всеобуч). Правовий нігілізм: джерела і шляхи подолання.

Тема 24. Правове регулювання і його механізм. Юридична техніка

Поняття правового регулювання і його відмінність від правового впливу. Сфера, основні напрямки і межі правового регулювання. Види, способи і типи правового регулювання. Механізм правового регулювання. Елементи механізму правового регулювання та їх призначення. Стадії механізму правового регулювання. Правові форми діяльності держави як засіб функціонування механізму правового регулювання. Юридична техніка.

Тема 25. Юридична практика

Поняття юридичної практики. Структура та види юридичної практики. Функції юридичної практики. Шляхи вдосконалення юридичної практики.

Тема 26. Юридичний процес

Поняття і зміст юридичного процесу. Види і принципи юридичного процесу. Стадії юридичного процесу.

Тема 27. Поняття типу і типології правових систем світу. Наука загального порівняльного правознавства

Предмет і об'єкти аналізу науки загального порівняльного правознавства. Поняття типу (сім'ї) правової системи. Класифікація правових систем світу. Основні типи і підтипи (групи) правових систем світу. Місце правової системи України.

Тема 28. Романо-германський тип правових систем світу

Поняття романо-германського типу правової системи. Формування романо-германського типу правової системи. Система права та її структура. Нормативно-правовий акт (закон) у системі джерела права. Делегована правотворчість. Правотворчість суб'єктів федерації. Правовий звичай. Правова доктрина. Принципи права. Роль судової практики. Кодифікація.

Тема 29. Англо-американський тип правових систем світу

Поняття англо-американського типу правової системи. Загальне право Англії. Право справедливості. Судовий прецедент у системі джерела права. Правовий звичай. Правова доктрина. Принципи права. Система англійського права. Норма права. Дія прецедентної норми в часі та просторі. Закон в англійській правовій системі. Співвідношення закону і прецеденту. Делегована правотворчість Англії. Юридична термінологія країн загального права. Судова система Англії.

Вплив англійського права на становлення правової системи США. Специфічні риси американської правової системи (у порівнянні з англійською). Судова система США.

Своєрідність правової системи Шотландії. Загальна характеристика правової системи Ірландії. Основні риси правової системи Канади. Особливості правової системи Австралії. Характерні риси правової системи Нової Зеландії.

Тема 30. Релігійно-традиційний тип правових систем світу

(мусульманське, індуське, китайське, японське право)

Поняття релігійно-традиційного типу правової системи. Поняття мусульманського права. Виникнення і розвиток мусульманського права. Джерела мусульманського права. Система мусульманського права та її

структура. Норма мусульманського права. Мусульманське право в сучасних правових системах: загальна характеристика. Мусульмансько-правова доктрина. Принципи права. Правовий звичай. Закон. Кодифікація. Особливості судової системи. Поняття індуського права.

Загальна характеристика далекосхідної групи правових систем. Поняття китайського права і філолофсько-моральні джерела його формування. Джерела права. Термін «право». Ставлення до суб'єктивного права. Система права. Норма права. Кодифікація.

Поняття японського права і особливості його формування. Джерела права сучасної Японії. Система права сучасної Японії. Закон. Кодифікація.

3. Рекомендована література

Основна література

1. Бандурка О.М. Теорія держави і прав : підручник. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
2. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І Козюбри. К.: Ваіте, 2015. (<https://www.osce.org/files/f/documents/8/f/283756.pdf>)
3. Ихомиров О.О. Теорія держави і права: навч. посіб. для підгот. фахівців з інформ. Безпеки. К.: Кондор, 2016. 332 с.
4. Історія держави і права України: навчальний посібник / Трофанчук Г.І. – К.: Юрінком Інтер, 2019. – 700 с.
5. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права. Підручник. К.: Кондор, 2006. - 716 с.
6. Крестовська Н. М Теорія держави і прав: підручник, практикум, тести. 2-ге вид., випр. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019.
7. Крестовська Н. М. Теорія держави і прав: підручник, практикум, тести. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2019.
8. Петришин О.В. Загальна теорія права : підручник. Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. - 568 с.
9. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник . К.: Алерта, 2014. 528 с.

Допоміжна література

1. Білозьоров Є.В. Ефективність законотворчості як чинник формування правової держави в Україні / Є.В. Білозьоров. *Конституційна реформа в Україні: досвід, проблеми, перспективи: матеріали круглого столу, присвяченого 17-ій річниці прийняття Конституції України (25 червня 2013 р.)*. К. ТОВ «НВП» Інтерсервіс, 2013. С. 18-23.
2. Бойко І. Й. Держава і право Гетьманщини. Л., 2010.
3. Бондар Ю.М. Принцип верховенства права як умова правового закону // *Права людини: історія та сучасність. Збірник матеріалів VI наукової конференції студентів та молодих учених факультету правознавства та міжнародних відносин УДУФМТ: 15 березня 2013 р.* К.: УДУФМТ, 2013. С. 35-39.
4. Бриль К.І. Правозастосовний акт як особливий вид індивідуальних правових актів: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.01 / Бриль Костянтин Іванович. К., 2008. 214 с.

5. Винар Любомир. Козацька Україна: Вибрані пр. К.; Л.; НьюЙорк; Париж, 2003.
6. Гончаренко В.Г. Історія держави і права України: Курс лекцій. К., 2006.
7. Єрмолаєв В. М., Козаченко А. І. Органи влади і управління Української держави (друга половина XVII–XVIII ст.) Х., 2002.
8. Завальний А.М. Методологічні та теоретичні основи пізнання юридичних фактів. К. : Вид-во Європейського університету, 2011. 96 с.
9. Завальний А.М. Юридичні факти в сфері здійснення правоохоронної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / А.М. Завальний. К., 2007. 20 с.
10. Зайчук О. В. Концепція удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед громадянським суспільством та особою в Україні [Електронний ресурс]. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 311-312.
11. Іванов В. М. Історія держави і права України: Навч. посіб. К., 2013.
12. Іванов В. М. Практикум з історії держави і права України: Навч. посіб. К., 2014. 38
13. Калюжний Р.А. Правові стимули в механізмі правового стимулювання. Київ : «МП Леся», 2013. 204 с.
14. Катаріна Собота Принцип правної держави: конституційно-правні та адміністративно-правні аспекти. [пер. з нім. Г. Рижов, О. Блащук, К. Татарчук]; відп. ред. О. Сироїд. К.: ВАІТЕ, 2013. 608 с.
15. Лазнюк Н.В. Реалізація права в діяльності ОВС. *Митна справа*. 2014. № 9. С.35–46.
16. Максимова Л. О. Юридична відповідальність сторони обвинувачення у кримінальному провадженні [Електронний ресурс] *Форум права*. 2015. № 1. С. 173–177. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_30.pdf
17. Осауленко А.О. Історико-правовий аспект становлення та розвитку поглядів на покарання : матеріали постійно діючого науково-теоретичного семінару «Правова доктрина та юридична практика: досвід і перспективи розвитку» (Київ, 25 березня 2014 р.): Випуск 3 / К.: НАВС , 2014. С. 81-83.
18. Тація В.Я. Історія держави і права України: Акад. курс: У 2 т. К., 2000. Т. I. С. 5–71.
19. Терлюк І.Я. Історія держави і права України: навчальний посібник. К.: Кондор, 2018. 772 с.
20. Терлюк І.Я. Історія держави і права України: навчальний посібник. К.: Атіка, 2016. 944 с.
21. Тюріна О.В. Правосвідомість та правова система: окремі аспекти співвідношення: *матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Людина, суспільство, держава: правовий вимір в сучасному світі»* (27 лютого 2014 року) К.: НАУ. 2014, С. 111-113
22. Удовіка Л.Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір: Монографія. Х: Право, 2011.- 552 с.

23. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб. / Упоряд.: А. Чайковський (кер.), О. Л. Копиленко, В. М. Кривоніс та ін. К., 2010.
24. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб.: У 2 т. / За ред. В. Д. Гончаренка. К., 2007. Т. I.
25. Чайковський А.С. Історія держави і права України: Навч. посіб. К., 2000.
26. Шемшученко Ю.С. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: збірник наукових праць. упор. О.В. Кресін, І.М. Ситар. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 620 с.
27. Шигаль Д. А Історія держави і права України: навчальний посібник. Харків: «Право», 2018. 252 с.
28. Щербатюк В.М. Історія держави і права України: курс лекцій. К.: Фенікс, 2018. 496 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

- <http://portal.rada.gov.ua> - Офіційний веб-сайт Верховної Ради України
- <http://www.kmu.gov.ua> - Урядовий портал України
- <http://pravoznavec.com.ua> - Правознавець: Електронна бібліотека юридичної літератури
- <http://forum.yurclub.ru/index.php?act=downloads> - Юридическая библиотека ЮрКлуба
- www.library.univ.kiev.ua - Наукова бібліотека ім. М. Максимовича
- <http://www.nbuv.gov.ua/> - Національна бібліотека України

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Формою підсумкового контролю знань студентів з дисципліни є залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання

Поточне усне опитування, тести, оцінювання завдань самостійної роботи. Підготовка і виступи з рефератами, доповідями та презентаціями. Контрольні роботи.